

Наталія Криницька
(Полтава)
Феміністська фабуляція
як металітературний комплекс

Той факт, що феміністська спекулятивна фантастика (спекулятивною протягом останніх десятиліть називають SF, що має соціальну чи антропологічну спрямованість) все ще залишається поза межами канону, є спільною проблемою для теоретиків і наукової фантастики, і фемінізму.

Як пояснює австралійська дослідниця Хелен Меррік, «поєднання фемінізму та наукової фантастики представляє феномен, який продовжує дивувати і навіть забавляти багатьох феміністів та вчених. І все це, незважаючи на тридцятирічну історію існування «піджанру» феміністської SF та постмодерністські розвідки, що відзначають наукову фантастику як показову літературу нашої техно-культури кінця двадцятого століття» [7].

Марлін Барр, одна з визначних критиків феміністської спекулятивної фантастики (ФСФ), пропонує як спосіб отримання визнання від канону дистанціювати її від науково-фантастичних коренів, сконцентрувавши увагу замість цього на постмодерністських аспектах даної літератури. У праці «Відчужені від жіночості: спекулятивна фантастика і теорія фемінізму» (*Alien to Femininity: Speculative Fiction and Feminist Theory*, 1987) [2] вона вводить термін «феміністська фабуляція» (*feminist fabulation*) для найменування нового, постмодерністського «супержанру жіночої письменницької творчості, ... до якого входять твори, що зараз розглядаються в якості мейнстріму, наукової фантастики, фентезі, містики та утопії, а також тексти феміністського змісту, створені чоловіками» [3:xiii]. Далі даний термін був концептуалізований у роботі «Феміністська фабуляція: космічна/постмодерністська література» (*Feminist Fabulation: Space/Postmodern Fiction*, 1992). Центральним для дослідження М. Барр виступає аргумент, що «феміністська фабуляція потребує нового розуміння постмодерністської

літератури, яке надає можливість канону змиритися з феміністською відмінністю та акцентує увагу на факті, що література, яку називають феміністською SF, є важливою галуззю постмодерністської феміністської відмінності» [3:xv].

Характеризуючи постмодерністський канон як маскуліністську утопію, М. Барр висуває приголомшливий аргумент, що ФСФ не є науковою фантастикою взагалі, а насправді виступає металітературою про патріархальну літературу. Для надання їй більшої правдоподібності та збереження канону від втрати різниці між «феміністською фабуляцією» та феміністською науковою фантастикою, критик простежує зв'язок між такими феміністськими письменницями часів модернізму як Зора Ніл Хьорстон і Вірджинія Вульф та представницями феміністської фабуляції, наприклад, Октавією Батлер.

Проте визначення М. Барр феміністської SF як постмодерністської літератури не здається переконливим. Вероніка Холлнджер, видатний феміністський критик, вважає, що її аргументація намагається спростити дуже складні взаємозв'язки між фемінізмом і постмодернізмом. У статті «Новий альянс постмодернізму та феміністської спекулятивної літератури: феміністська фабуляція М. Барр» (*A New Alliance of Postmodernism and Feminist Speculative Fiction: Barr's Feminist Fabulation*, 1993) Холлнджер стверджує, що постмодерністське відчуття (тобто вираження ностальгії за втратою віри в ідею «людина як суб'єкт історії», за допомогою фрагментації дискурсів, мовних ігор та децентрації суб'єктивності) є взагалі несумісним із багатьма аспектами фемінізму, а саме пошуком суб'єктивної ідентичності, відчуттям ефективної діяльності та творення історії жінками, яке до недавнього часу заперечувалося домінуючою культурою. Більшість письменників (і читачів) феміністської SF – подібно до більшості теоретиків фемінізму – не мають зацікавленості або прихильності до іронічної та часто нігілістичної «грайливості» постмодерну. Його іронічна позиція суперечить багатьом проектам фемінізму, що відрізняються серйозністю, базуються на

досвіді реального життя та є утопічними в такий спосіб, що майже не зустрічається в постмодернізмі [5:7].

Таким чином, феміністську фабуляцію (ФФ) можна охарактеризувати як нову гетерогенну течію в американській літературі, що спирається на феміністську теорію та існує на тлі постмодерну. Її неможливо дистанціювати від наукової фантастики, оскільки, як вважає І.П. Ільїн, багато аспектів фемінізму виступають варіантами сучасної міфології стосовно гендерних ролей [1:135]: міфологема фемінізму використовує SF або «уявний експеримент», за словами Урсули Ле Гуїн, як трансцендентний засіб «соціальної інженерії» на теми материнства, родинного життя, насильства та управління, й утопія чи дистопія залишаються кращими формами для цього.

На сьогодні термін «феміністська фабуляція» широко поширений серед американських критиків: майже кожна письменниця, яка працює в жанрі спекулятивної фантастики, вважається представницею даної течії (для підтвердження цієї думки можна звернутися до курсу доктора Кеті Кінг із фемінізму та культурології, що викладається в Мерілендському університеті) [6]. Переважна кількість авторок SF та фентезі насправді мають феміністський нахил, проте, наприклад, такі письменниці як Лі Брекетт, Луїз Марлі та Андре Нортон не зосереджені на фемінізмі, тому вказаний підхід ігнорує феміністську ідею як стрижень ФФ.

На нашу думку, до канону американської феміністської фабуляції можна включити SF та фентезі Елеанор Арнесон, Меріон Зіммер Бредлі, Октавії Батлер, Моллі Глосс, Ніколи Гріффіт, Ненсі Кресс, Урсули К. Ле Гуїн, Вонди МакІнтайр, Сьюзі МакКі Чарнес, Гвінет Джонс, Джеймса К. Тіптрі (псевдонім Еліс Шелдон), Емі Томсон та ін. Також до групи феміністських фабулістів слід зарахувати таких представниць «чистої» наукової фантастики як Морін МакХью, Джудіт Мерріл, Мардж Пірсі, Джоанна Расс, Мері Дорія Расселл, Шеррі Теппер, Джоан Віндж і Конні Вілліс. Знаменним є факт, що в США немає видатної феміністської письменниці, яка б працювала в жанрі фентезі та не приділяла б уваги

науковій фантастиці: фентезі як дуже нормативний жанр є водночас більш патріархальним та консервативним, ніж SF.

Сучасна культурна продукція ФФ також включає поезію (Урсула К. Ле Гуїн, Мардж Пірсі), критику (Урсула К. Ле Гуїн, Джоанна Расс), мейнстрім (Дороті Брайєнт, Октавія Батлер, Моллі Глосс, Урсула К. Ле Гуїн, Сьюзі МакКі Чарнес, Мардж Пірсі, Мері Дорія Расселл), містичні романи (Кетерін В. Форрест, Сьюзі МакКі Чарнес, Шеррі Теппер), літературу для дітей (Урсула К. Ле Гуїн, Джоан Віндж) тощо.

На даному етапі американська ФФ відповідає до смаків політично орієнтованої та освіченої частини жіночої читацької аудиторії, та її соціальний вплив зростає. Естетичний рівень зазначеної вище літератури також удосконалюється: кращі автори отримують премію ім. Джеймса Тіптрі, яка щорічно надається на честь Еліс Шелдон за твір у жанрі наукової фантастики чи фентезі, що розширює або вивчає розуміння гендеру. Цю премію було започатковано на ВісКоні (Вісконсінському науково-фантастичному конвенті, загальноновизнаному єдиним у світі феміністично орієнтованим SF з'їздом та конференцією, що проводиться протягом чотирьох днів наприкінці травня в Медисоні, штат Вісконсін) у 1991 році.

У зв'язку з вищевикладеним слід наголосити, що метою ФФ повинно бути не входження до канону на його засадах (літературних або теоретичних), а трансформація канону за допомогою його відносин із ФФ, з урахуванням соціальної важливості даної літератури. Із точки зору політолога Дебори Хелберт, «категоризація необхідна, проте... настав час оцінювати, які рамки слід розмежовувати, і, можливо, трансформувати їх таким чином, щоб включити аспекти ФФ. Я виступаю не за знищення кордонів, але просто за усвідомлення того, що виключається і що має трансформаційну силу» [4].

Література

1. Ильин И.П. Постмодернизм: от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа. – М.: Интрада, 1998. – 256 с.
2. Barr Marleen S. Alien to Femininity: Speculative Fiction and Feminist Theory. – New York : Greenwood Press, 1987. – 214 p.
3. Barr Marleen S. Feminist Fabulation: Space/Postmodern Fiction. – Iowa City: University of Iowa Press, 1992. – uix + 312 p (342 p).
4. Halbert Debora. Feminist Fabulation: Challenging the Boundaries between Fact and Fiction, 2001. – Online at: <http://www.futures.hawaii.edu/j2/halbert.html>.
5. Hollinger Veronica. A New Alliance of Postmodernism and Feminist Speculative Fiction: Barr's Feminist Fabulation // Science Fiction Studies. – Vol. 20, Part 2. – July 1993. – P. 5-8.
6. King Katie.
Feminist Futures Across the Media: feminism and cultural studies. – Online at: <http://www.womensstudies.umd.edu/wmstfac/kking/teaching/400s/futures.html>.
7. Merrick Helen. Slumming with the Space Cadets: An Argument for Feminist Science Fiction // Outskirts: Feminisms Along the Edge 3 (n.d.). – 30 Mar. 2001.

Криницька Наталія Ігорівна, викладач кафедри англійського мовознавства Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, аспірант кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології ХНУ ім. В.Н. Каразіна.

Адреса: вул. Ватутіна, 9/68, кв.99

м. Полтава

36039

тел. 8(0532)562902

моб. 8(050)9778337